

El vaixell

(ALDC, VIII, 1706. El vaixell)

Vaixell, ‘nau, embarcació gran, més gros que la barques pescadores’, deriva del llat. VASCELLUM ‘vas o recipient petit’, dim. de VAS; el mot, doc. des del s. XIV amb valor nàutic, havia passat a ‘gran navili’ des de ‘gran receptacle’, germà del fr. *vaisseau*, oc. *vaissel*, it. *vascello*; el cast. *bajel* ‘embarcació; nau de vela de grans dimensions’ (ant. *baxel*, s. XVII) és un catalanisme, com mostra la *b-* i l’adaptació de [ʎ] final > [l] (com la de **Sabadel* per *Sabadell*, etc.); en evolució genuïna hauria donat **baçillo*. Va anar decaient el seu ús, mantingut després en cançons populars i algunes unitats fraseològiques (dial. “fer el tonto per no anar als vaixells”; *anar als vaixells* ‘anar a galeres’; “si vols vaixell, ves-hi amb ell”; “el mariner i son vaixell, tenen la mateixa pell” [DCVB]), i va ser substituït per *barco* en la major part del domini, tret del ross., en convivència amb *barco* (44, 52, 56) o amb matisació del tipus de nau (alg. *vaixel* ‘de veles’ 85); *barco* ha estat pres del cast. (que comparteix amb el port.), on es doc. des del s. XIII, format com a *m.* de *barca*, del llat. tardà BARCA, potser d’origen hispànic, que també va donar el cat. *barca* (dim. *barqueta* 15), atestat des del s. XIII; ens el trobem en lexies complexes al·lusives a l’estructura: *barco de vela* 19, *barco vapor* 188; al tipus de navegació: *barco coster* 74; a la destinació: *barca de viatge* 157, *barco de passatge* 184; com a var. usada pels lexicògrafs val. cal destacar *barch/barc*, des de Sanelo, 1802 fins a Martí Gadea, 1915. *Vapor* prové del llat. VAPŌREM

‘substància gasosa que s’eleva d’un líquid generalment calent’ (DELL), mot *f.* en cat. ant.; la nau que modernament va rebre la propulsió d’una màquina de vapor es va dir *barco (nau, vaixell) (de) vapor* o, simplement, *vapor*, dels pocs mots articulats amb *-r* final, “[...] mot usat per tota la gent educada, i més a les ciutats [...]” (DECat); és interessant la definició que en fa Labèrnia (1839): “Se aplica á ciertas máquinas, com barcos, &c. ques fan móurer per medi de la boyra ó fum comprimit del carbó de pedra y altres combustibles”; el primer vaixell de vapor dels Països Catalans es va construir el 1836 i l’any següent s’inicià el servei marítim entre Barcelona i Palma (GEC). Var.: *vaport* 17, amb epítesi dental (com *cart* ‘car’, *cort* ‘cor’ etc.; veg. Veny, 2013 a).

Correu 17, 68, 72, 73, 79, 84, 133, 184, 190, pres i adaptat del fr. *corlieu* (< *corre* + *lieu* ‘corre lloc’), significava ‘el qui té per ofici portar correspondència’, passat a ‘servei públic de transport de cartes per correu’ i, potser per reducció de *correu marítim*, a *correu* ‘vaixell que transporta normalment la correspondència’ i, simplement, ‘vaixell’. *Bateu*, que figura en fonts antigues poètiques o occitanitzants, més que del fr. *bateau*, ha de procedir de l’oc. *bateu*, format sobre l’angl. ant. *bât* ‘bot’, avui propi del ross.

Finalment, cal mencionar els esporàdics *nau* 118, de registre literari, poc usat i convivint amb *barco*, i l’alg. *bastiment* 85, pres de l’it. *bastimento*, però que conviu amb *vaixell* referit a l’embarcació de vela, i que té un congènere en el ross. *batiment* 9, pres del fr. *bâtiment*.

Des d’un punt de vista territorial, el castellanisme *barco* ha esdevingut pràcticament pancatalà, tret del ross. on s’ha imposat un occitanisme *bateu*; aquell ha rebut eventualment la tènue competència de mots moderns, com *vapor* i *correu*, avui residuals.

Són mots normatius *vaixell*, *vaixell de vapor*, *nau de vapor*, *vapor*, *nau*, *bastiment*, des del DG₁, 1932.

